

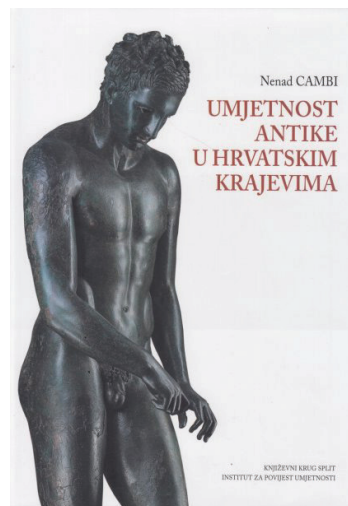
Nenad Cambi

Umjetnost antike u hrvatskim krajevima

Književni krug, Split i Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2020. 588 str.

Kapitalno djelo akademika Nenada Cambija *Antika* (Naklada Ljevak, Zagreb, 2002) s punim je pravom već dva desetljeća obavezan udžbenik studenata arheologije, povijesti i povijesti umjetnosti, ali i nezaobilazno štivo za sve one koje zanima antička i kasnoantička uljudba te ranija umjetnička baština prostora današnje Hrvatske. O popularnosti navedene knjige prvenstveno svjedoči činjenica da ju se već dugi niz godina može pronaći samo u najbolje opskrbljenim antikvarijatima što je, u kombinaciji s novim otkrićima i recentnim istraživačkim spoznajama, ponukalo autora na objavu novog i dopunjenog izdanja pod naslovom *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima* u nakladi Književnog kruga Split i Instituta za povijest umjetnosti.

Novo, prošireno izdanje proteže se na čak 588 stranica i predstavlja sveobuhvatan pregled cjelokupne likovnosti u hrvatskim krajevima od njihovih početnih dodira s grčkom civilizacijom na prijelazu 7. u 6. st. pr. Kr. pa sve do barbarskih provala i propasti antičkih gradova na istočnoj obali Jadrana krajem 6. i početkom 7. stoljeća poslije Krista, čime je označen kraj antike na našim prostorima. Preciznije, u djelu su obrađeni arhitektura, urbanizam, skulptura, mozaik, slikarstvo, umjetnički obrt, natpisi i numizmatika spomenutog, vrlo širokog, vremenskog perioda te su dalje elaborirani unutar složenih kulturno-političkih prilika našeg prostora, ali i širih zbivanja na prostoru Sredozemlja. Tekst novog izdanja revidiran je i u značajnoj mjeri dopunjen novim znanstvenim spoznajama o najvažnijim hrvatskim antičkim lokalitetima poput Burna, Garduna, Narone, Salone i drugih te najvažnijim arheološkim materijalom koji je izašao na vidjelo na samom kraju 19. te u 20. stoljeću. Potonjem pripada i poznata skulptura mladog atleta koji čisti strigil, izvađena iz podmorja u neposrednoj blizini Malog Lošinja, čiji lik krase naslovnu stranu knjige. Ona je samo nagovještaj bogato ilustrirane unutrašnjosti, koja broji više od 700 priloga u svrhu lakšeg razumijevanja materije, a uključuje karte, fotografije (pretežito u boji), tlocrte i ostale arhitektonske projekcije, rekonstrukcije i crteže.



Sadržajno je knjiga, uz uvod, kronološki podijeljena na četiri glavna dijela: grčko razdoblje (str. 7–77), rimsko razdoblje (str. 79–318), kasnoantičko i ranokršćansko doba (str. 319–456) te kraj antike (str. 457–459). Prvo od navedenih poglavlja, kao što i samo ime sugerira, obrađuje razdoblje u kojem hrvatskim krajevima dominiraju grčki kulturni utjecaji. Autor na početku ukratko navodi podatke o prvim dodirima s grčkom civilizacijom u razdoblju između 7. i 6. stoljeća prije Krista te počecima grčke kolonizacije istočne obale Jadrana u drugoj polovici 7. stoljeća prije Krista. Tek tada obrađen je arhajski arheološki materijal, od kojega su za potrebe knjige primarno izabrani reljefno ukrašeni i oslikani importirani predmeti od keramike te primjeri kamene plastike iz lokalnih produkcijskih centara (Istra, područje Japoda, delmatsko područje i Srednja Dalmacija). Potom je veća pažnja pridana kasno klasičnom dobu i helenizmu. Autor isprva upoznaje čitatelje s urbanizmom i arhitekturom tog razdoblja, stavljajući najveći naglasak na najvažnije lokalitete Ise, Fara, Škripa, Ošanića, Sikula, Epetija i Tragurija, a zatim i s najvećim skulpturalnim ostvarenjima otkrivenima na tim i okolnim lokalitetima. Na kraju su kraća potpoglavlja posvećena kasno klasičnom i helenističkom umjetničkom obrtu, novcu i pismu.

Sljedeća cjelina koncipirana je na sličan način – prvo su obrađena urbanistička rješenja rimskih gradova hrvatskih krajeva, a potom i njihova najvažnija arhitektonska ostvarenja. Nakon obrade foruma, hramova, bazilika, kurija, terma, teatarata, amfiteatarata i palača autor je posebnu cjelinu posvetio raskošnoj vili u uvali Verige na Velom Brijunu i osobitostima Dioklecijanove palače u Splitu. Skulpturalna plastika potonje dodatno je obrađena na samom kraju detaljno razrađene cjeline o skulpturi rimskog razdoblja, koja zauzima čak trećinu teksta knjige. Kulminacija je to cjeloživotne preokupacije autora ovom temom, koja je rezultirala mnogim monografijama gdje su problematizirani pojedini njezini aspekti, odnosno obradom plastike privatnog, javnog i kulturnog karaktera, plastike klasične inspiracije i brončane skulpture u ovoj knjizi. Njima su još jednom, kao i u prethodnom izdanju, pridodane iznimno važne cjeline o portretima i različitim tipovima rimske nadgrobne skulpture. Ovdje treba još jednom naglasiti da je pri obradi ovih djela, kao i na svim ostalim mjestima u knjizi, profesor Cambi donosio najrecentnije podatke i najnovija znanstvena saznanja, koja su u kombinaciji s njegovim zavidnim poznavanjem rimske provincijalne arheologije i umjetnosti doprinijela stvaranju jedinstvene monografije o antičkom umjetničkom stvaralaštvu ovih prostora. Cjelina o rimskom razdoblju još je jednom zaključena kraćim tekstovima o mozaiku i slikarstvu te umjetničkom obrtu.

U predzadnjoj od glavnih cjelina autor ponajprije ukazuje na složenost razdoblja kasne antike i još nerazriješene rasprave o tome kada treba tražiti njezin početak te potom veću pažnju posvećuje kasnoantičkom i ranokršćanskom dobu u hrvatskim krajevima. Konkretnije, bogata kasnoantička i ranokršćanska umjetnička baština još je jednom svrstana u nekoliko cjelina na isti način kao u prethodnim poglavljima.

U potpoglavlju o urbanizmu sažeto su naznačene karakteristike kasnoantičkog urbanizma, a u onome o arhitekturi obrađeni su rani tragovi kršćanske arhitekture. S druge strane, skulpturalno je stvaralaštvo radi preglednosti tematski obrađeno pod odvojenim naslovima nadgrobne i crkvene plastike, a posebno su im pridruženi i podatci o reljefima u Zmajevoj pećini na otoku Braču. Naposljetku su istaknuta najznačajnija djela i promijene koje doživljavaju „ostala sredstva likovnog izražavanja” (slikarstvo, mozaik, štukatura i umjetnički obrt) u naslovnom dobu.

Četvrti dio knjige ujedno je i najkraći, a ukratko donosi okolnosti kraja antike u hrvatskim krajevima te ukazuje na kontinuitet njezinih tečevina, koje, između ostalog, imaju odjeka i na srednjovjekovnu hrvatsku umjetnost. Na kraju knjige nalaze se usporedna tablica, pojmovnik, kazala i opsežna bibliografija, koja, kao i zavidnih 1750 bilješki ispod teksta, najbolje svjedoči o velikoj erudiciji autora. Potrebno je istaknuti i odličan revidirani engleski sažetak (Graham McMaster), koji omogućuje dostupnost knjige širem, internacionalnom čitateljstvu.

Jasno je dakle, da knjiga *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima* čini značajan doprinos istraživanju i razumijevanju cjelokupnog korpusa antičke likovnosti na našim prostorima, a njezino posebno bogatstvo leži u mnoštvu novog materijala, kojim je više puta nagrađivani i priznati tekst stare *Antike* dodatno revitaliziran. Iz navedenog će razloga novo izdanje zasigurno utkati put sljedećim generacijama arheologa i povjesničara umjetnosti. S druge strane, čitak i neopterećen stil autora omogućit će i široj publici lakše razumijevanje sadržaja te ju tako uputiti u provincijalnu arheologiju i klasičnu kulturu na našim prostorima.

Tomislav Kiš